

ПОВІДОМЛЕННЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ХРОНІКА

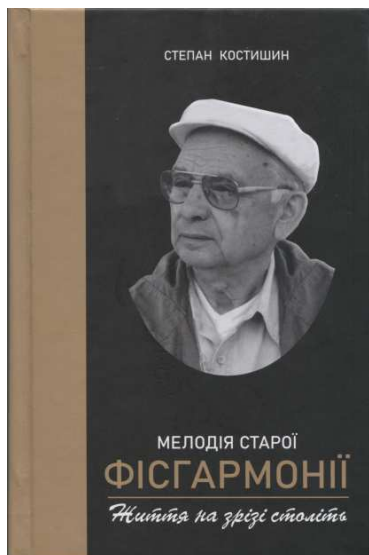
УДК 58(092)(477) Костишин

doi: 10.25128/2078-2357.21.1-2.13

М. М. БАРНА, Л. С. БАРНА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027
e-mail: barna@chem-bio.com.ua

[РЕЦЕНЗІЯ]. СТЕПАН КОСТИШИН. МЕЛОДІЯ СТАРОЇ ФІСГАРМОНІЇ. ЖИТТЯ НА ЗРІЗІ СТОЛІТЬ

У чернівецькому видавництві «Букрек» у 2021 році вийшла друком книга спогадів відомого українського вченого, фізіолога, біохіміка рослин і еколога, академіка Академії наук вищої школи України, доктора біологічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, почесного доктора права Саскачеванського університету (Канада, 2010), колишнього ректора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Степана Степановича Костишина – «Степан Костишин. Мелодія

старої фісгармонії. Життя на зрізі століть». Чернівці : Букрек, 2021. 336 с. іл.

Цю книгу з дарчим надписом від автора, датовану 18.03.2021 року, ми отримали на початку квітня. Спочатку, як годиться, погортали книгу, відтак ознайомилися зі змістом, а після цього почали читати і перечитувати те, що найбільше вразило, або те, чого просто не знали. І так сторінка за сторінкою ми осмислювали прочитане. Такі книжки наспіх не читаються, бо вони приносять новизну у наше життя та нашу діяльність. Степан Степанович Костишин за порадою дочки Світлани вирішив написати книжку: не про гетерозис і не про мікрокосми, а про себе.

Барна Микола Миколайович – академік Академії наук вищої школи України, заслужений діяч науки і техніки України, доктор біологічних наук, професор кафедри ботаніки та зоології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2, 46003. Тел. 067-855-26-76. E-mail barna@chem-bio.com.ua

Барна Любов Степанівна – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2, 46003. 067-798-60-78. E-mail barna@chem-bio.com.ua

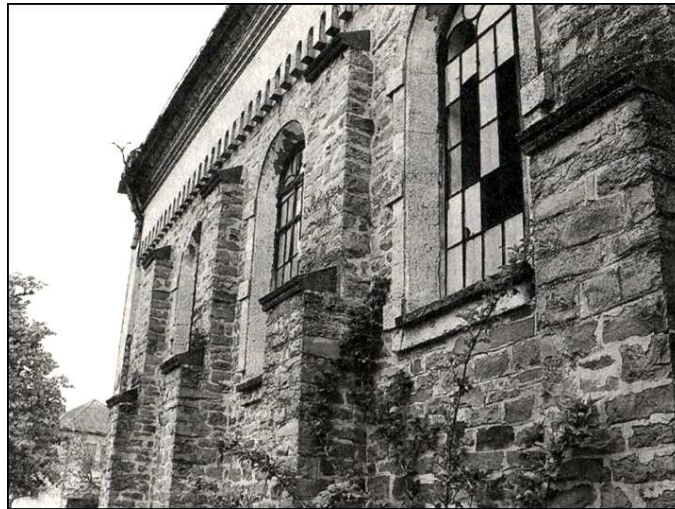
ПОВІДОМЛЕННЯ, РЕЦЕНЗІЇ, ХРОНІКА

Книга містить передмову, до якої Степан Степанович дуже вміло підібрав зі словами Богдана Лепкого епіграф:

*Напишу – от і легше стане,
Немов тягар скотився з груди:
А якщо вдасться непогане,
То прочитайте, добрі люди!*

У передмові до книги спогадів Степан Степанович пише: «Вагання тривали, допоки не визріли відповіді на два важливих запитання: кому я присвячу цю книжку і для чого її писатиму? І ось тепер я можу поділитися з читачем, які знайшов мотивації, – і продовжує словами Богдана Лепкого: Я пишу те, що чув, бачив, що в серце або мозок впало». Чому книга спогадів називається саме так? Автор дає відповідь на це питання: «Я ніколи не забуду моменту, коли вперше почув звук фісгармонії. Це було на початку літа 1938 року...[4].

...І ось відкриваються двері костьолу і виходять священники з хоругвами, а за ними прихожани. І раптом я почув, що з костьолу лунають звуки незвичайної музики. Вона звучала увесь час, поки з церкви виходили люди. Я майже щодня чув, як мамин брат Геронько грає на скрипці, знав звуки трубки, цимбалів, баса, але такої музики раніше ніколи не чув. У ній поєднався плюскіт води, шум дерев і передзвін дзвонів. Усе разом зливалося у єдину гармонію. Інші, мабуть, теж були заворожені, але мене це особливо вразило. Я старався якомога ближче підійти до відчинених дверей. І допоки люди, які були на службі Божій, виходили, весь час лунала ця музика».

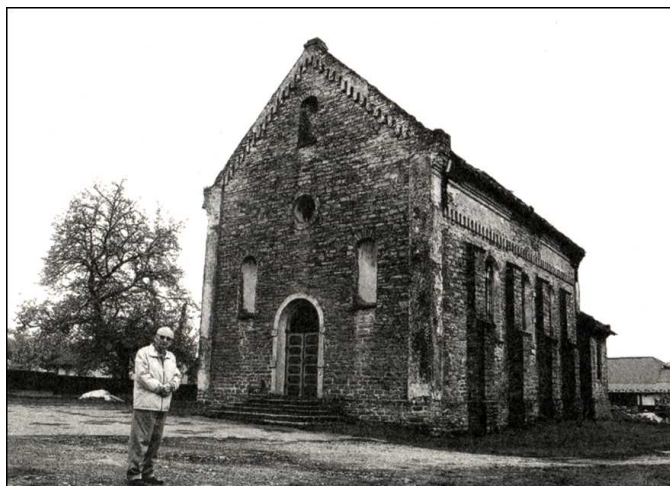

Римо-католицький костел с. Звиняч

«Я потім дізнався, що це фісгармонія. І завжди старався знайти хоча би трохи часу і підійти ближче до костьолу, щоб послухати звучання фісгармонії. А хата наша стояла за 200-250 метрів від нього. Це п'ять хвилин ходу. Якщо це була неділя чи свято, я підходив до костьолу, зупинявся там під деревами і слухав, як грала фісгармонія. Усі присутні в костьолі парафіяни співали, коли йшла служба, а в унісон звучала ця глибока складна музика, «від якої я німів, а моє серце наповнювалося то тугою, то невимовною радістю».

А саму фісгармонію я побачив уже, коли її переносили до греко-католицької церкви. До цього чув лише її музику. Коли поляки залишили територію Західної України, було прийнято рішення сільської громади про те, щоб перенести цей інструмент до греко-католицької церкви (нині там православна церква України). Фісгармонію встановили на балконі, і на ній грав дяк. Тоді я вже ближче підходив до цього інструмента. Звуки там видобувалися коливаннями металевих язичків під дією струменя повітря, яке накачувалося двома ножними педалями.

Минули роки, а я не можу забути того потужного, насиченого та майже медіативного звучання звиняцької фісгармонії. Ніде і ніколи я більше не чув і не бачив цього унікального інструмента. Чомусь тепер його не випускають. Тому фісгармонія, перш за все, асоціюється у мене з рідним селом і роками мого дитинства. Чи жива вона ще? Чи хтось на ній грає?»

Стоячи сьогодні біля костелу, С. С. Костишин згадує медіативну мелодію свого дитинства

Степан Степанович Костишин народився 7 лютого 1932 року в селі Звиняч Чортківського району Тернопільської області.

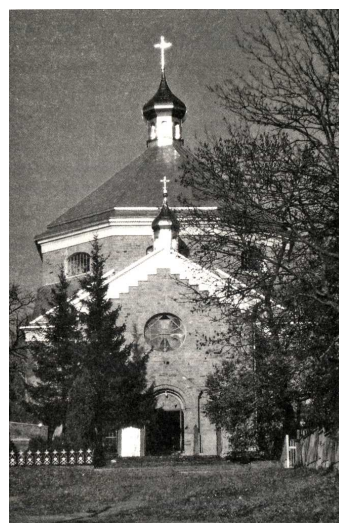
Книга спогадів передусім змальовує ту дорогу, якою йшов автор, долаючи труднощі та здобуваючи перемоги і з притаманним йому вмінням розкриває свій шлях широкий. Звісно, що автор присвячує цю книгу своїм батькам:

... «Приблизно у 1936 року я, мама і тато святково вбираємося і рушаємо до Буданова...мама витягла зі скрині наші святкові сорочки. Що за подія? До «фортиграфії». Ідемо пішки. Одна рука в татовій долоні, друга – в маминій. Батьки ще зовсім молоді, дуже фані й усміхнені. Дорога довга, і я такий щасливий, що нарешті можу з ними поспілкуватися. Тато всю дорогу жартує. Його жарти завжди гострі, дотепні. Мама зі сміхом відповідає.

Мама... Вона завжди була тендітною і стрункою, вже навіть по роках, не напружуючись, ідеально рівно тримала спину, що надавало їй особливого шляхетного шарму. Цей аристократичний вигляд дуже сильно контрастував із сільською працею, яка багатьох жінок з віком згинала до землі. Тривалий час ця єдина наша спільна знімка була заткнута за рамку Ісусового образу у великій хаті. На фотографії я сиджу у кріслі, а тато й мама стоять з боків... Напевно мені було 4 роки».

Мої батьки: Марія Степанівна та Степан Степанович Костишини

Моя духовна колиска

У передмові автор продовжує: «Я присвячую цю книгу своїм односельцям. Адже я був і завжди залишатимуся представником унікальної родини – «звиняцької конгломерації». Так

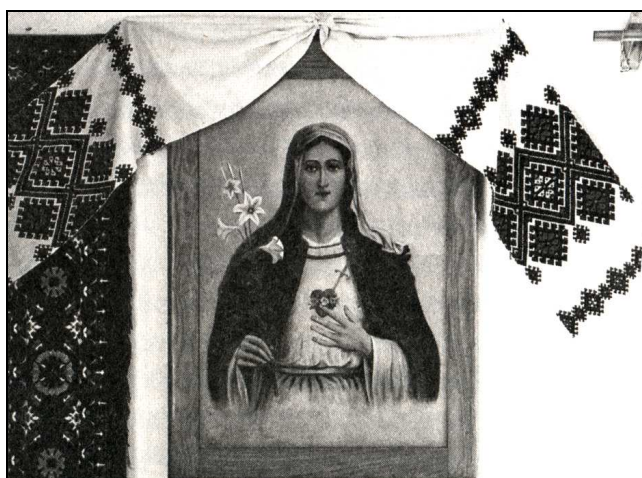
умовно можна назвати усіх вихідців села Звиняч Чортківського району Тернопільської області. Справді, бути звиняцьким – це особливий статус, який автоматично означає, освятившись ранішньою молитвою, виконувати будь-яку роботу на всі сто та, не втрачаючи себе, гідно проходити крізь випробування у найскладніші моменти життя. «Звиняцький» – це своєрідне тавро стійкості».

Тут починається Звиняч

Рідна хата

Божа Матір з гілкою королівських лілій

На сторінках своєї книги Степан Степанович згадує: «За час мого дитинства і юності на цьому невеличкому клаптику землі чотири рази змінювалась влада: Річ Посполита, Радянський Союз, німці, знову радянська влада. Кожний режим ніс свої неочікувані випробування та страждання, але село вижило. Вижило, тому що знало секрети стійкості, ті духовні і матеріальні важелі, які забезпечували звиняцьку самодостатність і незалежність. Тож у цій книзі я хочу розповісти про невеличку сільську спільноту, яка може слугувати взірцем незламності та збалансованості навіть для сучасних громад. Звиняцький гарт – це те, що додавало мені сили і допомагало долати труднощі у будь-яких ситуаціях» [4].

Автор адресує цю книгу і спогади тим людям, для кого альма-матер став Чернівецький національний університет...

Окрім передмови книга містить чотири розділи: різні за обсягом, змістом та відображенням життя відомого вченого, який походить з Тернопільщини, де Він народився й Чернівеччини, де знаходиться його Alma mater.

Другий розділ книги називається: «Наукова мрія і реалії життя». Юний Степан Костишин мріяв стати геологом, але доля розпорядилася інакше, і у 1950 році він став студентом агробіологічного відділення біологічного факультету Чернівецького університету. Робота у студентському науковому гуртку, кваліфіковані викладачі прищепили здібному студенту жагу до знань та наукового пошуку і через шість років після завершення навчання в університеті Степан Костишин став аспірантом кафедри фізіології рослин. Науковим керівником молодого аспіранта був відомий вчений, професор Молотковський Г. Х. Після захисту кандидатської дисертації Степан Степанович розпочав свою педагогічну і наукову діяльність в університеті спочатку на кафедрі ботаніки, в згодом фізіології рослин, очолював проблемну науководослідну лабораторію гетерозису рослин, упродовж 15-ти років працював на посаді проректора з наукової роботи [3, 5, 6].

У 1987 році вперше на конкурсній основі Костишин Степан Степанович був обраний на посаду ректора Чернівецького університету і упродовж 18 років очолював цей славетний вуз.

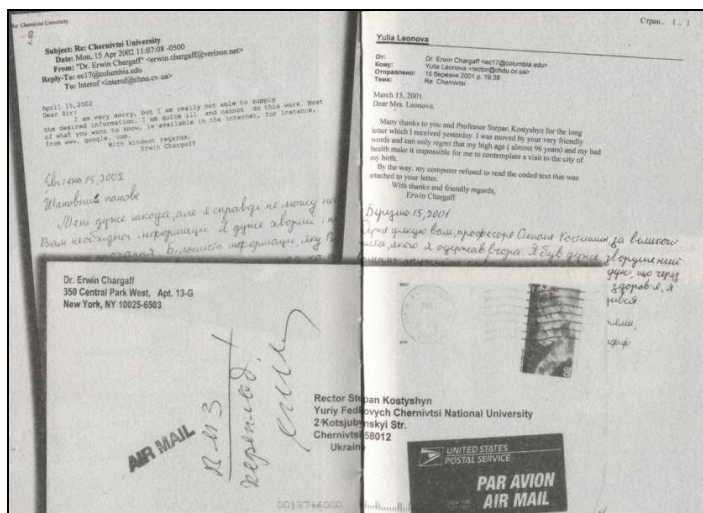
У третьому розділі «Успішні кроки спільними зусиллями» автор згадує про людей, які були з ним поруч, з якими його зводила доля. На сторінках 207–210 автор книги зазначає:

«Інтерес біологів різних республік СРСР, а пізніше і різних країн, до Чернівців зростав не лише завдяки здобуткам тутешніх науковців. З нашим містом пов'язаний шлях двох світових геніїв генетичної науки – Ервіна Чаргаффа та Миколи Вавілова. Всесвітньовідомий першовідкривач структури ДНК – найвидатнішого відкриття ХХ століття – Ервін Чаргафф народився 11 серпня 1905 році у місті Чернівці і прожив тут до початку Першої світової війни. А Микола Вавілов, який подарував світу концепцію центрів походження культурних рослин і закон гомологічних рядів спадкової мінливості, закінчив свій творчий життєвий шлях у нашому місті. Це була його остання експедиція, присвячена пошукам реліктової полби. Звідси він був доставлений прямо в камеру НКВС на Луб'янці [4].

Я щасливий, що завдяки інтернету ще встиг поспілкуватися з Ервіном Чаргаффом і навіть надіслати вишитий буковинський рушник, барви якого нагадали йому про щасливе дитинство в зеленому буковинському краї. У жовтні 2002 року в Чернівецькому університеті планувалося проведення VIII Всеукраїнського біохімічного з'їзду, на який я запросив ученого. 15 березня 2001 р. Ервін Чаргафф відповів, що дуже зворушений, але шкодує, що через вік і поганий стан здоров'я не зможе приїхати до міста, у якому народився.

А 16 квітня 2002 року він надіслав листа для делегатів нашого з'їзду такого змісту:

«Шановний професоре Костишин! Хочу надіслати Вам декілька дружніх слів для моїх шановних колег, які зберуться на з'їзд біохіміків України. Ця прекрасна наука займала велике місце в моєму житті близько 60 років і допомагала мені вирости. Бажаю, щоб для Вас вона мала теж велике значення. Нехай довго живе ця наука! Ервін Чаргафф».

Фотокопії листів Степана Степановича Костишина з Ервіном Чаргаффом

22 червня 2002 року з Нью-Йорка була отримана сумна звістка: на 97 році життя Ервін Чаргафф відійшов у вічність. Пленарна доповідь Степана Степановича на з'їзді біохіміків – «Буковинець Ервін Чаргафф – біохімік світового рівня» була сповнена смутку, але й водночас надії, адже Мармурова зала Чернівецького університету була вщент переповнена біохіміками – продовжувачами справи великого вченого. Саме завдяки листуванню Степана Степановича з Ервіном Чаргаффом було достеменно з'ясоване місце його проживання у Чернівцях (Franzengasse, 20, нині – вулиця 28 червня, 20). У 2003 році завдяки спільній ініціативі Костишина С. С. та його колег й за підтримки ректорату, мерії та Австрійської корпорації на будинку, де народився і жив Ервін Чаргафф, було встановлено меморіальну дошку.

Вулиця 28 червня, 20. На цьому будинку встановлена меморіальна дошка Ервіну Чаргаффу

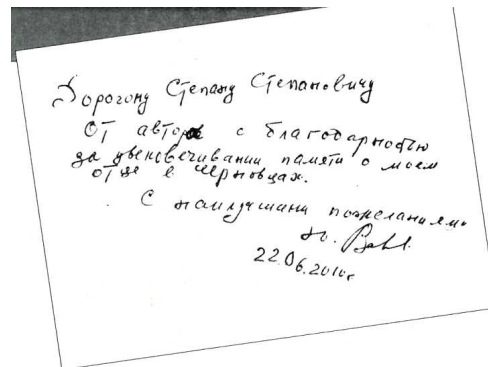
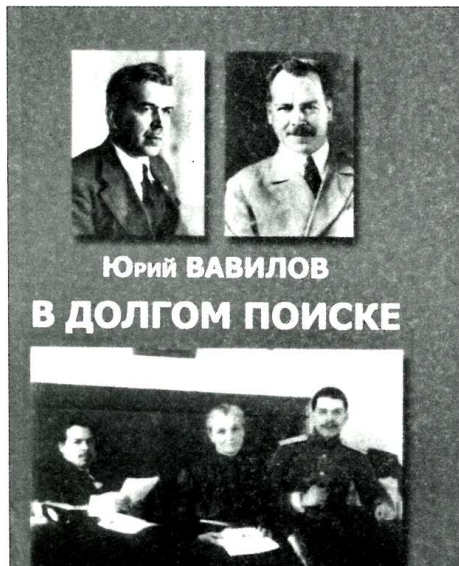
Цікавими для біологів будуть і такі спогади Степана Степановича: «Долучилися ми і до перейменування вулиці на честь академіка Миколи Вавілова та встановлення пам'ятної дошки на будинку 8-го корпусу ЧНУ (вулиця академіка Вавілова, 9), де обірвалася творча життєва стежина видатного вченого [4].

Після встановлення меморіальної дошки академіку Миколі Вавілову (вул. академіка Вавілова, 9)

У серпні 1988 р. Буковину відвідав молодший син академіка доктор фізико-математичних наук, професор Юрій Вавілов. Наше місто, університет і зустрічі з його співробітниками та студентами справили на нього незабутнє враження. До останніх днів його життя, яке перервалось у 2018 році, Ю. М. Вавілов був вдячний Буковині й буковинцям за увічнення пам'яті його батька. У 2010 році він прислав мені поштою свою книгу «В долгом поиске» з підписом від автора.

28 червня 2011 року члени Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО прийняли доленосне рішення включити архітектурний ансамбль Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (нині Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) до найпрестижнішого списку світового надбання – Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Неоціненний внесок у наближення цієї події зробили проректор з науково-педагогічної роботи з питань навчально-виховного процесу Тамара Марусик і тодішній ректор Степан Мельничук [1].

«Дорогому Степану Степановичу от автора с благодарностью за увековечивание памяти о моем отце в Черновцах.

С наилучшими пожеланиями
Ю. Вавил.»

22.06.2010 г.

На завершення рецензії зазначимо: ось такий він, Степан Степанович Костишин – простий звиняцький хлопець, наділений Господом Богом даром творити людям добро, який повсякденною титанічною працею зміг піднятися від випускника славетного Чернівецького університету до посади ректора своєї Alma-mater, яку обіймав упродовж багатьох років та й до вершин світової біологічної науки, у якій зумів у своїх наукових працях створити й залишити новизну, що примножуватимуть Його школа і Його учні, а це найвища нагорода, яку прижиттєво може заслужити й отримати вчений [3].

Рецензована книга буде надзвичайно цікавою для молоді, оскільки життєвий і творчий шлях Степана Степановича Костишина є взірцем того, як своєю невтомною й наполегливою працею можна досягнути великих успіхів у науці та професійній діяльності. Вона становить неабиякий інтерес для біологів, викладачів закладів вищої освіти, оскільки містить цікаві відомості про розвиток біологічної науки на Буковині, про основні віхи становлення провідного університету України – Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У книзі спогадів автор події з власної біографії вдало вплітає в канву розвитку буковинського університету [4].

Не будемо детально аналізувати написане в кожному із чотирьох розділів, але пригадаємо, що українське прислів'я каже: «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути». Запрошуємо долучитись до глибинного джерела наукової та життєвої мудрості, яким є рецензована книга. А її автору бажаємо міцного здоров'я та многая, многая літ життя для написання нових книг, матеріали для яких зберігаються у його пам'яті та в родинному архіві.

1. Барна М. М. Ботаніка. Терміни. Поняття. Персоналії: навч. посіб. 5-е вид., доп. і змін. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2021. 360 с.: іл. *Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / лист № 1/11-9546 від 05.06.2013 р.*
2. Барна М. М., Барна Л. С. Видатні вчені-ботаніки: навч. посіб. Тернопіль : ТзВО «Терно-граф», 2013. 192 с.: іл. С. 64–66.
3. Барна М. М., Бутницький І. М., Мацьопа Р. Л. Відомий український фізіолог рослин і біохімік (до 80-річчя від дня народження професора С. С. Костишина). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія. Біологія.* Тернопіль, 2012. № 1 (50). С. 120–132.
4. Костишин Степан. Мелодія старої фісгармонії. Життя на зрізі століть. Чернівці : Букрек, 2021. 336 с.: іл.
5. Мельничук Д. О., Григорюк І. П., Мельничук М. Д. Степан Степанович Костишин. Зерна праці і таланту. *Аграрна наука і освіта.* Київ, 2007. Вип. 8. № 1–2. С. 144–146.
6. Моргун В. В., Григорюк І. А., Марченко М. М. Степан Степанович Костишин (к 70-літтю со дня народження). *Фізіологія і біохімія культурних рослин.* Київ, 2002. 34 (2). С. 181–182.

References

1. Barna M. M. Botanika. Terminy. Poniattia. Personalii: navch. posib. 5-e vyd., dop. i zmin. Ternopil : TzOV «Terno-hraf», 2021. 360 s.: il. *Rekomendovano Ministerstvom osvity i nauky Ukrainy iak navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv / lyst No 1/11-9546 vid 05.06.2013 r.* [in Ukrainian]
2. Barna M. M., Barna L. S. Vydatni vcheni-botaniky: navch. posib. Ternopil : TzVO «Terno-hraf», 2013. 192 s.: il. S. 64–66. [in Ukrainian]
3. Barna M. M., Butnytskyi I. M., Matsopa R. L. Vidomyi ukrainskyi fiziolog roslyn i biokhimik (do 80-richchia vid dnia narodzhennia profesora S. S. Kostyshyna). *Naukovi zapysky. Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya. Biolohiia.* Ternopil, 2012. No 1 (50). S. 120–132. [in Ukrainian]
4. Kostyshyn Stepan. Melodiia staroi fisharmonii. Zhyttia na zrizi stolit. Chernivtsi : Bukrek, 2021. 336 s.: il. [in Ukrainian]
5. Melnychuk D. O., Hryhoriuk I. P., Melnychuk M. D. Stepan Stepanovych Kostyshyn. Zerna pratsi i talantu. *Ahrarna nauka i osvita.* Kyiv, 2007. Vyp. 8. No 1–2. S. 144–146. [in Ukrainian]
6. Morgun V. V., Grigoriuk I. A., Marchenko M. M. Stepan Stepanovich Kostishin (k 70-letiiu so dnia rozhdenniia). *Fiziologiia i biokhimiia kul'turnikh rastenii.* Kiev, 2002. 34 (2). S. 181–182. [in Russian]

M. M. Barna, L. S. Barna

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

STEPAN KOSTYSHYN. MELODY OF THE OLD PHYSHARMONICA. *LIFE AT THE CROSS OF CENTURIES*

In 2021, the Chernivtsi publishing house «Bukrek» published a book of memoirs of a famous Ukrainian scientist, physiologist, plant biochemist and ecologist, academician of the Academy of Sciences of Ukraine, doctor of biological sciences, professor, honoured worker of science and technology of Ukraine, honorary doctor of law of the University of Saskatchewan (Canada, 2010),

former rector of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University – Stepan Stepanovych Kostyshyn – «Stepan Kostyshyn. The melody of the old physharmonica. *Life at the turn of centuries.*».

The book of memoirs is dedicated to the life and creative career of its author, his ups and downs, losses and victories. Stepan Kostyshyn wrote his book to parents, fellow villagers from the village of Zvyniach, Ternopil region, and graduates of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Young Stepan Kostyshyn dreamed of becoming a geologist, but fate decided otherwise and in 1950 he became a student of the Agrobiology Department of the Faculty of Biology of Chernivtsi University. Work in a student research group, qualified lecturers instilled in the gifted student a thirst for knowledge and scientific research, and six years after graduation from the university Stepan Kostyshyn became a post-graduate student of the Department of Plant Physiology. The scientific supervisor of the young post-graduate student was a well-known scientist, Professor Molotkovskiy H. Kh. After defending his Candidate's dissertation, Stepan Stepanovych began his teaching and research activities at the university, firstly at the Department of Botany, later – Plant Physiology; he headed the problematic research laboratory of plant heterosis, and he worked as Vice Rector for Research for 15 years.

In 1987, for the first time on a competitive basis, Kostyshyn S. S. was elected as a rector of Chernivtsi University and headed this famous university for 18 years.

The life of two world geniuses of genetic science – Erwin Chargaff and Mykola Vavilov – is connected with the city of Chernivtsi. The world-famous discoverer of the DNA structure – the most outstanding discovery of the twentieth century – Erwin Chargaff was born on August 11, 1905 in the city of Chernivtsi and lived there until the First World War. And Mykola Vavilov, who gave the world the concept of centres of origin of cultivated plants and the law of homologous series of hereditary variability, ended his life in our city. This was his last expedition devoted to the search for relict spelt. From there he was taken directly to the NKVD cell in Lubianka. The author of the book was directly involved in perpetuating the memory of these world-famous scientists.

The reviewed book will be extremely interesting for young people as life and the creative career of S. S. Kostyshyn is an example of how one's hard work can bring great success in science and professional activity. It is of great interest to biologists, lecturers of higher educational establishments, as it contains invaluable information about the development of biological science in Bukovyna, the main milestones of the leading university of Ukraine – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. In the book of memoirs, the author successfully interweaves events from his own biography in the outline of the development of Bukovyna University.

Keywords: book, memoirs, biology, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, rector, plant physiology, plant biochemistry, genetics, heterosis, Bukovyna.

Надійшла 21.04.2021.